
Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології
та соціальних комунікацій
Кафедра журналістики та філології

Ministry of Education of Ukraine
Sumy State University
Faculty of Foreign Philology
and Social Communications
Department of Journalism and Philology

XII

ЖУРНАЛІСТСЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СВІТОВІ ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ

ДВАНАДЦЯТА МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

JOURNALISM EDUCATION IN UKRINE: WORLD-PROFESSIONAL STANDARDS

THE XIIth INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE

Суми, 8–9 червня 2016
Sumy, 8–9 June 2016

5. Кудинова Е. П. А. П. Чехов и В. М. Дорошевич: личные контакты. Проблема творческих связей (на материале произведений о Сахалине) : автореф. дисс. на получение науч. степени канд. фил. наук : спец. ВАК РФ 10.01.01 «Журналистика» / Кудинова Елена Павловна – Москва, 1995. – 124 с.

6. Кушваха Х.Н. «Остров Сахалин» А. П. Чехова: история создания, поиски жанра и стиля : автореф. дисс. на получение науч. степени канд. фил. наук : спец. ВАК РФ 10.01.01 «Журналистика» / Кушваха Хуршуд Неждат кызы. – Москва, 2005. – 133 с.

7. Роскин А. И. Чехов / Александр Иосифович Роскин. – Москва: Детгиз, 1959. – 175 с.

8. Семанова Л. М. Чехов-очеркист // А. П. Чехов «Из Сибири. Остров Сахалин. – М.: Изд-во «Правда», 1985. – С. 5–16.

9. Чехов А. П. Остров Сахалин (из путевых записок) / Антон Павлович Чехов. – Владивосток – Южно-Сахалинск : Рубеж, 2010. – 352 с.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНИХ ПОКРУЧІВ У ДРАМІ ІВАНА КАРПЕНКА-КАРОГО «СУЕТА»

Ганна Калантаєвська,

к. ф. н., доцент, СумДУ

Анастасія Вихрова,

студентка I курсу СумДУ, ЖТ-51

У роботі розкривається ставлення українських письменників і зокрема І. Карпенка-Карого (драма «Суєта») до феномену покручів. Проаналізовано образи твору, які мають символічне значення. З'ясовано, що драматург вважав явище покручів виявом комплексу меншовартості особистості.

Ключові слова: феномен покручів, комплекс меншовартості, духовне відчуження.

THE PROBLEM OF MORAL ABRUPTLY IN THE DRAMA OF IVAN KARPENKO-KARY «SUETA»

Hanna Kalantaievska,

associate professor, Sumy State University

Anastasiya Vikhrova,

1st year student, Sumy State University, ЖТ-51

The work reveals the attitude of Ukrainian writers in particular Karpenko-Kary (drama «Sueta») to the phenomenon of freaks. Analyzed images of works that have symbolic meaning. It was found that the playwright considered the phenomenon abruptly expression of inferiority complex personality.

Keywords: phenomenon abruptly, inferiority complex, spiritual alienation.

Найкращі і найгірші риси людини, її духовна велич і моральні падіння – чи не найулюбленіша тема і світової, і української літератури. В українському письменництві XIX ст. вона цікавила таких авторів, як І. Котляревський («Москаль-чарівник»), Г. Квітка-Основ'яненко («Сердешна Оксана»), А. Свидницький («Люборацькі»), І. Нечуй-Левицький («Причепка»), Панас Мирний («Як ведеться, так і живеться»), І. Карпенко-Карий («Суєта»), Б. Грінченко («Серед темної ночі») та багатьох інших белетристів, яких непокоїв моральний занепад особистості, явище покручів, яке нерідко виявлялось у духовному від-

чуженні дітей від свого роду, в комплексі меншовартості, коли мова, одяг, звичаї і побут батьків змушували сина чи дочку соромитись власної сім'ї, прагнути до багатого, успішного, безтурботного життя, не усвідомлюючи в цьому своєї духовної трагедії.

Актуальність нашої роботи полягає в тому, що і в теперішньому суспільстві спостерігається такий психологічний феномен, як покручі, люди-маргінали, психологія яких досліджується і в сучасній літературі.

Про руйнівний вплив цивілізації, міської культури на молоду особистість писали О. де Бальзак і П. Куліш («Листи з хутора»), цю проблему переосмислили у ХХ ст. В. Підмогильний («Місто»), М. Куліш («Мина Мазайло»), Г. Тютюнник («Син приїхав») та інші.

Одним із перших у сучасній літературі проблеми покручів торкнувся І. Котляревський у водевілі «Москаль-чарівник». Автор підіймає проблему покручів на прикладі персонажа Финтика – міського писаря, який приїхав до матері в село. Йому соромно, що вона проста жінка, живе по-старосвітськи, одягається в «мужицькі наряди»: «Я – ветвь масличная от грубого корня» [1, с. 78]. Устами мудрої жінки Тетяни автор висловлює думку про те, що людина, яка зневажає своїх рідних і соромиться простого походження, буде покарана Богом і засуджена людьми.

Про трагічні наслідки для сільської дівчини нехтування нею звичаями сім'ї, села, про невдалу спробу стати міською офіцершею і жити багато й безтурботно розповів у своїй повісті «Сердешна Оксана» Г. Квітка-Основ'яненко. На відміну від багатьох персонажів його героїня знайшла у собі сили усвідомити власні помилки.

Покручами через бажання власного батька дати дітям хорошу освіту стають персонажі повісті А. Свидницького «Люборацькі» Маса і Антось. Вихована в польському оточенні, дочка отця Гервасія поступово навчилася ставитись із погордою до батьків, сестер і брата, стала сварливою, нетерпимою до родини, але їй так і не вдалось завоювати в поляків повагу до себе. Мріючи про багатого і благородного нареченого, Маса змушена жити в родині, яку ненавидить, – і це штовхає її до самогубства.

Про роман А. Свидницького «Люборацькі» С. Єфремов написав, що в ньому автор показує ситуацію, «коли наука й інші умови одривали й одривають людей од рідного ґрунту, рідного коріння й кидають знесилених і виснажених на бездоріжжі» [2, с. 420], а І. Франко наголосив, що ця хроніка «сміло може стати під пару Нечуєвій «Причепі», з котрою в неї багато дечого спільного і котрої вона – старша сестра» [3, с. 199].

«Причепи» – повість І. Нечуя-Левицького про добровільну відмову молодих покручів-українців від свого роду і культури та про неминуче покарання за відступництво. На прикладі двох українських чесних родин священика о. Хведора і міщанина Лемішки автор показує, «які руйнівні наслідки мають для особистості неповага до своєї нації, брак елементарної самоповаги» [4, с. 15], гонитва за фальшивим шляхетством з чужим корінням.

Не оминув увагою тему покручів і один з найвідоміших драматургів 2 половини ХІХ ст. І. Карпенко-Карий, створивши дилогію «Суєта» і «Житейське море». У ній він показує родинну ситуацію, де з п'яти дітей тільки найстаршому синові вдалося зберегти батьківські традиції. У центрі комедії – родина заможного козака, хлібороба Макара Барильченка. Його діти вибилися «в люди» – навчалися у місті, здобули освіту, захопились міським життям. Проте місто у творі виявилось руйнівною силою, воно затягує у тенета бездуховності та провокує на відчуження від рідного дому.

У «Суєті» автор просто і дотепно висміює мораль інтелігенції на початку позаминутого століття, яка, потрапивши у полон кар'єристських прагнень, забуває ро-

динні звичаї, соромиться походження, батьків, рідної мови, зневажливо ставиться до всіх, хто бідний чи неосвічений. Ця проблема не втратила своєї актуальності й сьогодні.

Усі персонажі п'єси виявились однаково неспроможними розумно прийняти цивілізаційні виклики та зберегти природні, культурні зв'язки із родом та сім'єю. Вони програють перед життєвими випробуваннями. Саме на таке розуміння твору вказує символіка назви «Суєта».

У такому плані розкриваються образи вчителя гімназії Михайла Барильченка і його брата, кандидата прав, Петра, які відділилися від рідних, побудували своє власне життя, але забули про походження, навіть відцуралися його. Вони не хотіли знайомити своїх жінок з батьками, бо ті були простого роду. Сини боялися осоромитись перед знайомими, проте за грошима зверталися саме до батьків.

Не секрет, що матеріальні чинники дуже впливають на поведінку людини. Слушним доказом цього твердження стало життя Василини. Героїня весь час прагнула жити краще, ніж прості селяни, проте не розуміла, як тяжко дістаються гроші. Вона була одержима новим життям, яке полонило її ще під час навчання у гімназії, хотіла повністю відповідати міським стандартам, тому вимагала нового одягу, гідного нареченого, нової хати: «Треба строїть нові, великі горниці, – каже вона Явдосі перед приїздом своїх вчених братів. – Таких дітей не можна приймать у прадідівській мужичій хаті» [5, с. 9]. Дівчина не змогла повністю перейти в інше середовище та знайти щастя серед міської «розкоші», вона почала літати у мріях і повністю відірвалася від реального життя, а отже втратила об'єктивність у сприйнятті обставин.

Молодший брат Іван перебуває у пасивних пошуках самого себе, хоче самовизначитися в житті. Він прагне розділити добро і зло, знайти між цими поняттями межу, яку так легко переступити або і зовсім втратити. Саме через втрату розмежованості доброго і злого страждає наше суспільство: «...Є люде, що вік працюють, життя творять, – це ваш чоловік, Карпо, мій брат, падаю ниць перед ним; є люде, що все своє життя з праці других забирають і нічого в життя людське не кладуть, – це брати мої: Михайло і Петро, – і з ними носяться, як з писаною торбою... Суєта!...» [5, с. 7].

Моральних покручів драматург бачить не лише серед освічених людей, найнебезпечніші вони – серед недовчених людей, зарозумілих невігласів, як, наприклад, заможний селянин Терешко Сурма, який прагне вивести свого сина Матюшу в пани, хвалько унтер-офіцер Тарас Гупаленко. Вони також захоплені нікчемною житейською суетою: намагаються показати себе не такими, якими вони є насправді.

Заможний, але зовсім не розумний Терешко Сурма одержимий міським життям.

Розмовляє він суржиком, не розмежовує поняття і слова, які вживає у своєму мовленні, а це вказує на неосвічену людину. Терешко хоче випхати свого сина Матюшу в пани і змалку привчає його до дисципліни, вчить російської мови, бо вважає, що це по-панському, наштовкує сина на науку, вихваляється майбутніми чинами: «Ну, вже і я своїхменьшеньких учу, може, і мені Бог пошле щастя діждатись такого пана!» [5, с. 32]. Виглядає це комічно, адже Терешко Сурма гониться за славою, думає лише про себе, тим більше, пхає свого сина на сцену, а це псує малого.

Гіперболізованим покручем виглядає Тарас Гупаленко, чоловік, який вважається «важною птицею» через свій статус, проте він нікчемний і гнилий у душі. Прийшовши свататись до Василини, він не перестає вихвалитися перед доброю, чесною і чистою дівчинкою своїми сувнівними справами і брудними гулянками. Йому зовсім не соромно, він не розуміє, перед ким і чим хизується. Гупаленко зневажливо ставиться до рідної землі і людей, які там живуть, хоча сам простого роду, з Лубен: «...в столиці Петербурзі і прирівнять до вашого не можна!... Там усі мають, знаєте,

модність і формальність, а тут? (*Вийма й дивиться на золоті часи*). Одно слово – хахландія! Ні з ким кумпанію водить...» [5, с. 43]. Влучну характеристику його образу зробив трудолюбивий, простий і в той же час дуже мудрий Карпо: «І дурний, і нахаба, і самопевний! Звичайний, старший городовий із Лубен, а послухали б, що він тут говорив: «кругом хахландія, мужики... і нема йому кумпанії!» А? Самий противний покруч посліднього сорта, і той глузує над хахлом» [5, с. 48].

Абсолютною протилежністю усім вище названим героям є старший син Барильченків – Карпо – представник села у найкращому розумінні цього слова, справжній інтелігент-хлібороб, один з ідеалів автора. Він по-справжньому мудра, природна людина. З його вуст злітають актуальні й досі слова: «Нещасна земля, гірка твоя доля! Тікають від тебе освічені на твої достатки діти і кидають село у тьмі!.. Ані лікаря, ані ученого хазяїна, ані доброго адвоката – нікого нема в селі!» [5, с. 17]. У цих наріканнях Карпа окреслюється позиція самого автора: міська метушня оголює й загострює основний людський інстинкт – егоїзм. Архетип роду і сім'ї тут має трагічне звучання. Барильченки зіткнулись із гіркою правдою життя: між ідеалом, мрією і реальністю існує велика прірва. Вчені діти не стали щасливими, як того очікував батьком, вони, відірвавшись від звичного культурного поля, змушені стати пристосованцями у поки що чужій цивілізаційній круговерті, – вважає науковець Л. Павлішена. Герой займає позицію відстороненого спостерігача на виставі «Життя сім'ї Барильченків», він просто виконує свій обов'язок, працює на землі, допомагає батькам, утримує молодших братів та сестру. Його життєві принципи – яскравий приклад господарського мислення і водночас вони розкривають концептуальний аспект культурної свідомості справжнього українця. Він намагався призупинити всіх, повернути до рідного дому та звичайної мужицької праці. Однак реальне життя виявилось жорсткішим, а конфлікти між рідними розбили всі намагання Карпа зберегти сімейні цінності, тому суєта стала нездоланною.

Покручі у Карпенка-Карого не є суто негативними персонажами. Вони наділені і позитивними якостями. Брати Барильченки та їхня сестра освічені, амбітні, цілеспрямовані, працьовиті, знають чого хочуть у житті, але вони мають один спільний комплекс: їм здається, що сільське життя обов'язково прирікає людину на відсталість, позбавляє перспектив, вбиває талант.

Покручі – це люди-перекотиполо, вони тиняються у просторі і не можуть визначитися на роздоріжжі життєвих цінностей: «Немає гірше, як чоловік, зіпсований життям і оточенням, потеряв натуральний розум: в голові макітриться, все ходє вверх ногами, і він сам ходє у тьмі, та стукається лобом то об той, то об другий чужий одвірок і до смерті вже не вийде на шлях простої, звичайної людини!» [5, с. 48].

Для того, аби бути самодостатньою людиною, потрібно триматися золотої середини: прагнути вдосконалюватися і в той же час не забувати рідну домівку, де тебе виростили батьки, де тебе годувала земля-мати, де ти навчався і здобував перший досвід. Не можна зректися свого минулого, адже без нього людина неповноцінна.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Котляревський І. Москаль-чарівник / І. Котляревський // Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1969. – Т. 1. – 272 с.
2. Сфремов С. Історія українського письменства, – К.: Феміна, 1995. – 688 с.
3. Франко І. Анатоль Свидницький / І. Франко // Твори: В 20 т. – К.: Держ. вид-во худ. літ-ри, 1995. – Т. 17. – 529 с.
4. Калантаєвська Г. П. Проблема національної деградації у повісті І. Нечуя-Левицького «Причепи» / Г. П. Калантаєвська // Матеріали п'ятої науково-практичної конференції «Журналістська освіта на Сумщині: набутки й проблеми» 27-28 травня 2009 року. – Суми. – СумДУ, 2009. – С.15 – 17.
5. Карпенко-Карий І. Суєта // І. Карпенко-Карий / К.: Класика української літератури, 2012. – 77 с.

6. Павлішена Л. Образи-символи у «серйозних» комедіях Івана Карпенка-Карого «Суєта» та «Житейське море» / Л. Павлішена // Мандрівець. – 2015. – № 1. – С. 67 – 71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2015_1_15.

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АТМОСФЕРА ЖИТТЯ РОСІЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА XVII СТ. У ПОВІСТІ М. КОСТОМАРОВА «СИН»

Ганна Калантаєвська,
к. ф. н., доцент, СумДУ
Вікторія Гичкаленко,
студентка I курсу СумДУ, ЖТ-51

На основі твору «Син» розглядається атмосфера життя російського суспільства XVII ст., звертається увага на вплив родинного і суспільного оточення на формування особистості та її долі.

***Ключові слова:** російське суспільство, соціальна нерівність, деградація особистості*

THE MORAL AND PSYCHOLOGICAL ATMOSPHERE OF SOCIETY LIFE XVII. THE STORY M.KOSTOMAROV «SON»

Hanna Kalantaievska,
associate professor, Sumy State University
Viktoriia Hychkalenko,
1st year student, Sumy State University, ЖТ-51

Based on the work of «Son» is considered the atmosphere of life of Russian society XVII., Draws attention to the influence of family and social environment, the formation of identity and destiny.

***Keywords:** Russian society, social inequality, degradation of the individual*

Історична повість М. Костомарова «Син» за авторським визначенням жанру є хронікою, вона має виразно романтичний характер. Автор твору тяжів до документальності, до точного і чіткого відображення не тільки побуту чи інтер'єру, національного одягу чи звичаїв, а й до художнього показу загальної атмосфери російського суспільства з його етичними нормами, мораллю (чи вражаючою аморальністю), родинними зв'язками, стосунками між поколіннями тощо.

У центрі уваги письменника – родина Капітона Нехорошева з її патріархальним укладом, рабською залежністю в ній жінки, повною сваволею господаря дому, який не вирізняється з-поміж інших ні чесністю, ні мужністю, ні людською порядністю. Через показ ставлення дворян-господарів до своїх невільників-холопів М. Костомаров розкриває у повісті проблеми кричущої соціальної нерівності, приниження людської гідності, інших виявів жорстоких відносин у російському суспільстві XVII ст. Письменник змальовує гнітючу атмосферу страху й приниження в родині Нехорошева як у типовій родині свого часу, де не діють морально-правові норми ні в стосунках власне родинних, ні в стосунках між господарями і їхньою челяддю. Особливою соціальною групою, як показує автор повісті, були холопи, які мали свої специфічні неписані закони поведінки, своєрідний «кодекс честі», який не передбачав ні відповідальності перед господарем, ні вдячності, ні